

ÉN NE LEGYEK IRGALMAS?

BEVEZETÉS

Jónás könyvének tanítása a babiloni fogság utáni közösség helyzetének és körülményeinek ismeretében érthető meg. A fogság idejétől kezdve a zsidók idegen népek uralma alatt éltek, emellett folyamatos súrlódásaik voltak a fogság idejében letelepedett idegenekkel és a környező területek lakóival. Ilyen körülmények között a zsidó közösség Isten végső uralmát abban látta, ha a pogány népek hatalma megdől, és ezért várták a pogányokon beteljesedő biztos isteni ítéletet. Kiemelték Izrael kiválasztottságát, az üdvösség rendjében birtokolt kiváltságait. Az idegen népektől való elzárkózás törekvése az 5. században, Ezdrás és Nehemiás tevékenységét követően még erősebb lett. Ebben a háttérben hirdeti Jónás könyve Isten egyetemes üdvözítő akaratát, s a partikularizmus szellemével szembeállva próbálja meggyőzni a közösség tagjait, hogy Isten Izraelre és a pogányokra egyaránt irgalommal tekint.

És ma mi a helyzet? Mi hogyan viszonyulunk az idegenekhez, valamint a menekültekhez? Egyre többet lehet hallani róluk, ráadásul a velük szembeni magatartás kérdése ugyancsak érdekes lehet, mert legtöbbször a velük kapcsolatos előítéletek és félelmek váltják ki a gyűlölet és az erőszakot. Az idegenek megítélésében általában különböző nézőpontok, vélemények érvényesülnek. Ezek között megtaláljuk az idegenek szeretetét és a velük szembeni ellenérzést is. A jelen dolgozat Jónás könyve tükrében vizsgálja az idegenekhez való hozzáállás kérdését. A könyv végkicsengése felveti a kérdést: mi hogyan vélekedünk, tudunk irgalmasok lenni?

*

A bevezető végén tisztelettel mondok köszönetet dr. Zamfir Korinna tanárnőnek, aki a dolgozat megírása alatt mindvégig készségesen irányított és tanácsaival, útmutatásaival segítette munkámat.

ISTEN KÖNYÖRÜLETE AZ IDEGENEK IRÁNT:

JÓNÁS KÖNYVÉNEK VÁLASZA EZDRÁS ÉS NEHEMIÁS PARTIKULARIZMUSÁRA

Az idegenekkel szembeni magatartásról a Szentírásban nem kapunk egységes képet. Velük kapcsolatban többször találunk előítéleteket, félelmeket, gyűlöletet, megvetést. A zsidók történelmük során nem különültek el teljesen az idegenektől. Ezt igazolja az a tény is, hogy az izraeliták többször idegen feleségeket vettek maguknak.

Sőt kifejezett utasítás tiltotta, hogy az idegeneket valamiképp hátrányos helyzetbe hozzák: „Az idegent ne nyomd el! Tudjátok, milyen sorsa van az idegennek, hiszen ti is voltatok idegenek Egyiptomban.” (Kiv 23,9; MTörv 10,18–19)

Ez a kérdés a babiloni fogság alatt és után az érdeklődés középpontjába kerül, legalábbis egyes körökben, amiből kifolyólag feltehetjük a kérdést: mi okozza ezt a változást?¹

A babiloni fogságban élők nyíltan szembesülhettek azzal, hogy az idegen népek politikailag elnyomták, illetve vallási identitásukat fenyegették. A több évtizedes ott-tartózkodás alatt nemcsak ez a negatív tapasztalat alakult ki, hanem a deportáltak a másságot megtapasztalva arra döbbsentek rá, hogy az identitásukat újra meg kellene fogalmazniuk. A deportáltak egy része nyitott volt az idegen szokások, vallási gyakorlatok és a külhoni életforma átvétele felé. A fogságban levők számára ez a létmód nemcsak egyszerű találkozás a kívülállókkal, hanem egyszerre saját identitásukat-védő hatásúis.² A pozitív megközelítés egyik tanúja Deutero-Izajás, aki számára Kürosz, a perzsa király a föl Kent és a választott nép szabadítója. A szigorú monoteizmust képviselő zsidók hitével ugyanakkor szöges ellentétben állt a politeizmus, ezért megítélésében a Jahve kultusz nem férhetett meg a különböző más vallású kultuszokkal. A babiloni fogság az identitás meghatározásának az ideje, nevezetesen az idegen kultúrával és vallással való szembesülés okánál fogva.

Ha szemügyre vesszük az *idegent* jelölő kifejezések jelentéseit, rájöhethünk arra, hogy ezeknek alig van pozitív töltetű mondanivalója, hiszen mindegyik esetben valami olyasmire vonatkoznak, ami más, mint a saját, megszokott kultúra. A babiloni fogság idején és azt követően a zsidóság ezzel a mássággal találkozott, amikor összeütközött a másvallású, látszólag saját identitására veszélyes közösséggel. Mindinkább érezhető az a nyomás az izraeliták részéről a *ger*, az idegenek felé, amellyel integrálni akarják őket, hiszen különben aközösségből való kiközösítésben lesz részük.³ A fogság után a helyzet megváltozik, a zsidóság már nem az asszimiláció veszélyével szembesül, mert noha perzsa uralom alatt él, a Palesztina területén élő idegenek kisebbséget alkotnak. A perzsa uralom valláspolitikája toleráns volt, nem követelte meg a perzsa vallási-kulturális elemekteljes mértékű elfogadását, hanem inkább rugalmasságot mutatott azsidósággal szemben.⁴ Olyan mértékű engedékenységgel volt ez, amely nem sértette a zsidóságérzékeny pontjait és határait. Az idegenekhez való viszonyulás kihívására a zsidóság különféle irányzatai más-más választ adnak.

Az 5. században, Ezdrás és Nehemiás korában az identitás meghatározása és az idegenekhez való viszonyulás kérdésének újabb szakaszába lépünk. Ezdrás és Nehemiás könyve, mondhatni, teljesen az idegen elemek elutasítása köré szerveződik, ezeknek

1 Kocsi 2007. (<http://vigilia.hu/regihonlap/2007/6/kocsi.htm>, letöltés: 2016. 03. 29.)

2 Komoróczy 1995, 212.

3 Idegen – in: Dufour 1986, 540.

4 North 2002, 596.

próbál ellenállni. Ugyanakkor erre a szemléletmódra reagálnak olyan írások, amelyekben felfedezhetjük azt az egyetemes szemléletet, amelyek Isten mindenkire kiterjedő irgalmát próbálják körvonalazni (Jónás, Rút). Jónás könyve e szövegelemek közé tartozik, és annak jelképes kifejezője, hogy Isten előtt az idegenek is kedvesek, illetve a választott nép tagjai nem állnak mindig hivatásuk magaslatán. A könyv az identitás másfajta meghatározását kínálja.

Ezdrás könyvében azokat a zavarokat követhetjük nyomon, amelyet a másság meg tapasztalása, fenyegetőként való megélése vonzott maga után. A könyv visszatekint a fogságból való hazatérés korának konfliktusaira. A hazatértek nem hajlandók együttműködni a föld népével, a samariaiakkal (Ezd 4,4), mivel nem tudják megérteni azoknak a másságát, a magukat tökéletesnek gondolók nem képesek befogadni azokat, akiket a vallási identitásuk és gyakorlatuk szempontjából tökéletlennek tekintenek. A deportáltak féltékenyen állnak ki a vallási igazságért, hogy azt ne mételyezze meg semmilyen fajta idegen, értéktelennek vagy veszélyesnek tekintett hatás.⁵

Az identitás meghatározása, megvédése és az idegenekkel való bánásmód összefüggésében központi helyet foglal el a vegyes házasság kérdése. Az erre vonatkozó egyik álláspont az volt, hogy azok a bálványimádáshoz és a Jahve-hit megtagadásához járultakhoz.⁶ Más bibliai hagyományok azonban elfogadják az idegen nőkkel kötőtházasságot (Mózes példája). Azt tekintették elfogadhatónak, ha az asszonyok nem befolyásolták férjüket vallási meggyőződésükben, hanem hitükhöz igazodtak, és ezért ők maguk is elfogadottakká váltak a közösség körében. Az idegen vallásról való áttérés példája Rút, aki férje halála után anyósával maradva megvallja hitét úgy a közösség, mint maga Istenelőtt: „a te Istened az én Istenem.” (Rút 2, 16b)

Következésképpen megállapíthatjuk, hogy Ezdrás viszonyulása, szigorú magatartása és hű ragaszkodása a Törvényhez, annak kultikus jegyeihez abból a szándékból érthető, hogy a zsidóság képes legyen megőrizni identitását az idegen hatásoktól való elhatárolódás révén. Ebben papként az Ég Istenét szolgálja.⁷ Partikularista nézetét támasztja alá az a tény is, hogy az idegen asszonyok elbocsátása és ezzel a vegyes házasságok megszüntetése mellett a szombat újra megfelelő ünneplésére, illetve a templomadó rendszeres beszolgáltatására kötelezi a diaszpórából hazatért zsidókat.⁸

A fogság utáni jeruzsálemi közösség partikularizmusával száll szembe Jónás könyve, mely szokatlan nyíltságot mutat a pogányok iránt, s az egész írás tanítása egy célt szolgál: Isten egyetemes üdvözítő szándékát bemutatni. Az elbeszélés rokonszenvesnek mutatja a Jónás körül előforduló pogányokat – a hajósokat, Ninive királyát és népét, akik készek Isten szavának meghallgatására –, amíg mindezt Jónás ábrázolásában nem tapasztaljuk. Mintegy megcáfolja azt az előítéletet, amely szerint Jahve

5 North 2002, 598.

6 Schultz 1998, 283.

7 Schmatovich 2001, 547-548.

8 Rózsa 2002, 450-453.

az üdvösség tekintetében különbséget tesz Izrael és az idegenek között. Megbocsátó szeretete és irgalma határtalan, s nemcsak kizárólag Izraelnek szól, hanem minden népnek. Az üdvösség nem az etnikai hovatartozástól, hanem Isten ígéjének meghallgatásától és befogadásától függ.⁹ Jónás úgy jelenik meg a történetben, mint az Isten által szándékolt egyetemesség ellenzője, a szerző azonban ebben negatív szereplőként mutatja be.¹⁰

Egyértelmű a kutatók véleménye arról, hogy Jónás könyve nem történelmi, hanem tanító mű, amelyben Isten igazságossága mellett az ő könyörülete és egyetemes üdvözítő akarata a hangsúlyos. Ebből kifolyólag műfajilag példabeszédként, mašal-ként meghatározandó, azaz egy érdekes elbeszélés formájában mutat rá egy fontos kérdésre, miközben több másik lényeges elemet érint.¹¹ Nyilvánvaló az is, hogy a könyvben az etnikai hovatartozás a vallási identitással kerül szembe.¹² A könyv célja, hogy a befele forduló, bezárkózó népet nyitottá és így képessé tegye arra, hogy teljesítse küldetését. Ugyanakkor hangsúlyos szerepet kap Isten mindenhatósága, hiszen őt esetenként nem kötik az ígéretek, és egyszerűen tud változtatni az előre elhatározott történéseken is.¹³ Egyetemes szemlélete miatt az Ezdrás és Nehemiás által propagált szeparatista, partikuláris törekvésekre adott válaszként szokás értelmezni.¹⁴

Egyesek Jónás univerzalizmusában egy olyan toleráns modellt látnak, amelyben a tengerészek megtartják a politeizmusukat, illetve Ninive lakói bár bűnbocsánatot tartanak, mégis hamar visszatérnek az erőszakos útra.¹⁵ A gyors megtérés miatt az asszír város lakói jó színben vannak feltüntetve, míg a zsidóság partikularizmusa miatt elveszítitekintélyét.¹⁶ Ugyanakkor mások elítélik Ninive felszínes bűnbánatát.¹⁷

A könyvben Isten mindenkire kiterjedő megbocsátása és könyörületes szeretete kerül előtérbe. Jónás feladata az, hogy a pusztulást hirdesse, ám a változás éppen abban áll, hogy a bekövetkező, vélhetőleg romboló hatású tettek elmondása helyett bűnbánatra hívja Ninive lakóit, és ezzel megmentse őket.

Jónás mindvégig Isten akarata ellen próbál szegülni, kifejezi reményvesztettségét, nem hajlandó elfogadni Isten kifürkészhetetlen szándékát. Gerhard von Rad véleménye¹⁸ szerint az útkeresés, bizonyosságra törekvés a próféták egyik legjobb tulajdonsága – ez Jónás alakjában Isten megértésének akaratával esik egybe. Önma-

9 Rózsa 2002, 312.

10 Simon 1994, 15.

11 Ceresko 2002, 889.

12 Timmer 2013, 13–23.

13 Soggin 1999, 375.

14 Ceresko 2002, 890.

15 Timmer 2013, 14.

16 Feldman 1998, 406.

17 Jeremias 2004, 555–67, 563.

18 Gerhard von Rad a prófétákról: „ez lelkük egyik legjobb tulajdonsága”, idézi Ceresko 2002, 892.

gában próbálja először kibékíteni akönyörületes Istent az igazságos Istennel, hiszen nem fér tudatába az, hogy egy olyan gyűlöletes, visszataszító, durva népségnek kegyelmezen Ő, mint a niniveiek.¹⁹ Jónás így az egyetlen ember a Szentírásban, aki vádolja Istent, amiért kegyelmes, könyörületes, késedelmes a haragra, szeretettel teljes és nem akar csapásokat küldeni. Az öröm helyett az a gondolat foglalkoztatta, hogy hamis prófétának fogják tartani, és hírnevét féltve szem elől tévesztette, hogy többet érnek e szerencsétlen város lakói. Isten szánalma a bűnbánó niniveiek iránt haragot gerjesztett Jónásban, ezért menekült.²⁰

Isten könyörületessége fejezi ki legjobban szuverén szeretetét azon népek felé is, akik kevésbé járnak az ő útján.²¹ Teszi ezt egy olyan szimbolikus cselekedettel, amely ismételten gondoskodó, irgalmas, illetve igazságos akarátát mutatja meg: a ricinusbokrót²² ő teremti oda, hogy Jónásnak legyen helye, ahol meg tudja húzni magát, viszont reggelre el is veszi, hogy (meg)értést adjon ezáltal a próféta szívébe. A feladat missziós jellege különbözteti meg más prófétáktól, akik saját népüknek hirdették Isten üzenetét. A ninivei lakosság tehát teljes egészében úgy van bemutatva, mint aki istenfélőbb az izraelitáknál, de tanítói jellege a történetnek éppen az, hogy kiemelve Jónást abból a szűkkeblű vallási elfogultságból, amelyben addig élt.²³ Isten nem akarja sem a zsidók, sem a pogányok vagy idegenek halálát, hanem pusztán átalakítani szeretné életüket. A zsidók úgy vélték, hogy az üdvösség csak a választott népnek jár ki. Ezzel az elfogult, önző magatartással később Szent Pál is szembeszáll: „Isten csak a zsidóké volna, s nem a pogányoké is? Bizony a pogányoké is!” (Róm 3,29)

Az idegenség nyitottságát fejezi ki az, hogy a pogány hajósok egyből hallgatnak Jónás által Isten szavára, viszont ez éppen Jónásra vet rossz fényt, aki izraeli próféta léte-re eléggé szűklátókörű. Ninive azonnali megtérése is szimbolikusan értendő, viszont Jónás éppen azért szeretne menekülni, mert nem bírja elviselni Isten niniveiekre is kiterjedő irgalmát. A kegyelem tehát az, amellyel Jónás e történetben barátoszkodik, Isten könyörülő szeretete (hesed), amely az emberek felé irányuló jóság mögött mindig ott áll.²⁴

Jónás könyvének univerzalitása Isten üdvösségének kiterjesztését jelenti az idegenekre is, akik vállalják, hogy az Ő útjait követik. Később ezt támasztja alá a Bölcsesség könyve is:

Mert az egész világ olyan előtted, mint a mérleg mutatója, mint a földre hulló hajnali harmatcsepp, mégis könyörölsz mindenre, mert módodban áll minden, s elnézed

19 Ceresko 2002, 892.

20 White 1995, 170.

21 Ceresko 2002, 890–891.

22 A héber *qīqāyōn* valószínű jelentése ricinusfa (BDB s,v). L. Brown 1996 vonatkozó szócikkét.

23 Tóth 1998, 885.

24 Ceresko 2002, 893.

az emberek bűneit a bűnbánatért, mert szereted mindazt, ami van, semmit sem utálsz abból, amit alkottál. Mert ha gyűlöltél volna bármit is, meg sem teremtetted, s meg sem alkottad volna. Hogy is maradhatna meg bármi, ha te nem akarnád, és hogyan állhatna fenn, amit nem hívtál létre? Kímélsz mindent, mivel a tiéd, Uram, s az élőben leled örömedet!” (Bölcs 11,23–27)

AZ IDEGENEKTŐL VALÓ FÉLELEM ÉS A VALLÁSI IDENTITÁS

Dolgozatunk következő részében az újonnan aktuális kérdést fogjuk megvizsgálni; e kérdéssel kapcsolatban igyekszünk bizonyos szempontokat érintve foglalkozni. Elsősorban az Európa-központúságról szólunk néhány sorban, hiszen e gazdasági és politikai jelenség teszi érthetővé, mitől annyira különbözőek az álláspontok a kérdéssel kapcsolatban, illetve, hogy mit rejt magában az eurocentrikusság jelentése. Meg kell vizsgálnunk azt is, hogy Európa mennyire tudott megfelelni annak a kihívásnak, amely az egyre jobban terjeszkedő menekültáradattal függ össze. Azt követően néhány, a menekültválsággal kapcsolatos kérdést vizsgálunk abból a szempontból, hogy ezek mennyiben befolyásolják nemzeti identitásunkat, valónkat, határainkat. Ez esetben természetesen külön kell/lehet választani egymástól az egyházi és a társadalmi megnyilvánulásokat annak érdekében, hogy a problémát a maga valójában szemlélhessük.

Mindenekelőtt tisztáznunk kell a fogalomhasználatot. A nyugati és nagyjából a román sajtó menekültekről beszél (refugees, Flüchtlinge, refugiatji), a magyar sajtó jelentős része a „migráns” kifejezést részesíti előnyben. A háború elől menekülő egyén társadalmi és politikai okok miatt, életét, alapvető méltóságát veszélyeztető helyzetből emigrál saját hazájából.²⁵ Rajta mindenképpen segíteni kell. A migráns megnevezés viszont olyan okokra utalhat, amelyeket a használó nem tekinthet igazán nyomós, elvándorlásra készítő indítékoknak, és elzárkózásra készíthet.

A menekültkérdéshez, valamint az idegenekhez való hozzáállást nagymértékben befolyásolja az Európa-központúság. Az eurocentrizmus alapján véve olyan globális politikai projekt, amely összefügg a világtörténelem egészével, tehát nem lehet csak vallási alapokra helyezni ezt a társadalmi kérdést.²⁶ Nyilvánvaló, hogy ez a jelenség attól önmaga, hogymegszabadult az egyházi kötődésektől, tehát a nemzetállam és az egyházi állam szétvált egymástól.²⁷ Egyes szociológusok véleménye szerint teleologikus alapokon nyugszik az Európa-központúság, ennek következtében megállapítják azt, hogy egész történelme során a kapitalizmus felvirágoztatása volt a célja.²⁸ Egyesek úgy értékelik, hogy az iszlám kultúra megjelenésével az európai játszma véget ért,²⁹ mivel az iszlám a saját önközpontúságát felhasználva tudta elutasítani a nyu-

²⁵ Frivaldszky 2016, 251–277.

²⁶ Amin 2009, 153.

²⁷ Amin 2009, 160.

²⁸ Amin 2009, 162.

²⁹ Sayyid 1997, 33.

gatot. Egészen az idegen kultúra megjelenéséig Európa felsőbbrendűnek számított, a dekolonizálás következtében azonban kiegyenlítődött a mérleg. Ekkortól fogva tehát, nem mint központról és perifériáról beszélünk Nyugat és Keletkapcsán.³⁰ Egyértelmű az az álláspont, miszerint Nyugat kikerülése a központi közezből egy olyan úrt hozott létre, amely egyszerűen befogadhatott más kultúrákat. Ennek következtében az iszlámot korrektebb etikai, kulturális és politikai fórumként megnevezni, mint radikális csoportosulásként.³¹

Mások szerint minden emberi társadalom sztereotípiákra épül, tehát nincs semmi érdekes abban, hogy egyáltalán eurocentrizmusról beszélhetünk. A tárgyi hitelességet hozza fel egyedüli releváns érvként, vagyis az a kérdés, hogy a kisebbséggel szembeütköző tapasztalat mennyiben tud pozitív vagy negatív tudást/eredményt produkálni.³² A menekültkérdésre vonatkoztatva ez annyiban lehet problematikus, hogy őket hogyan határozzuk meg, hogyan viszonyulunk hozzájuk és adott helyzetekben vagy a helyzetek utáni történésekből milyen következtetéseket vonunk le. A menekültekről tulajdonképpen annyi tudásunk van, amennyit egy külső szem képes meglátni; objektív nézőpontból azonban nem minden esetben ítéljük helyesen az eseteket, történéseket, bizonyos események okait. Viszont ez az álláspont még mindig elég kevés ahhoz, hogy a kérdést a maga valójában szemlélhessük.³³ Egyes országokban bevett politikai gyakorlatként számít a bevándorlók befogadása, pontosabban mondva úgy kezelik a kérdést, mint amelynek pozitív hatásai vannak, és tudatosan tesznek az ellen, hogy saját társadalmukra kedvezőtlen hatást gyakoroljon a jelenség.³⁴ Emberiszemzőből vizsgálva a kérdést azonban kitűnik, hogy a bevándorló mint egyén nem határozható meg holmi kísérleti alanyként, hiszen alapvető emberi méltóságából adódóan őt is tisztelni és védelmezni kell, ha a körülmények ezt megkívánják. Az utóbbi időben viszont egyre elterjedtebb az a nézet, amely szerint a bevándorlókat gyanakvással, bizalmatlansággal, előítéllettel vagy éppen ellenségesen kell kezelni. Következésképpen ez mindannak a nemzeti és európai szintű politikának, amely a fennálló helyzetben csak gazdasági és biztonságpolitikai problémát vél felfedezni. Az idegenség vallási identitásával való szembeütközéskiváló lehetőséget jelenthetne Európa vallási megújulására, viszont nem fér kétség ahhoz sem, hogy ez a jelenség az asszimiláció erőltetése révén ellenkező hatást vált ki.³⁵

A vallásos személyek hozzáállása az idegenekhez, napjainkban a menekültekhez, a bevándorlókhoz külön tanulmányt igényelne. A kutatások azt mutatják, hogy a hoz-

30 Sayyid 1997, 159.

31 Sayyid 1997, 157.

32 Sayyid 1997, 133.

33 Sayyid 1997, 133–134.

34 Petővári 2010, 76.

35 Somogyi Viktória: A menekültek befogadása: nevelési kérdés. (http://hu.radiovaticana.va/news/2015/07/10/ccee_vilnius_a_menek%C3%BCltek_befogad%C3%A1sa_nevel%C3%A9si_kih%C3%ADv%C3%A1s_/1155859, letöltés: 2016. 04. 17.)

záállás részben a vallásosság jellegétől, részben a bevándorlók vallásos és kulturális másságának mértékétől függ. Ha a befogadó közösség oldaláról szemléljük a helyzetet, meg kell különböztetnünk ennek jellegét a vallás szempontjából. Kérdés az, hogy a vallásos közösség jobban tolerálja-e a valamilyen okból bevándoroltakat, mint az, aki nem vallásos közegben él. Ezen belül is van azonban két tábor arra vonatkozólag, hogy a különböző közegek vallása mennyiben tér el egymástól: ha a befogadó közösség és a bevándorló populáció vallása kevésbé mutat hasonlóságokat, az minden valószínűség szerint intoleranciát eredményez; ezzel ellentétben azon közösségekben, ahol kimutatható némi hasonlóság a hitbeli meggyőződések között, empatikusabbak a befogadók. Nyilvánvaló, hogy nem lehet pusztán a vallásos beállítódás felől megközelítve eldönteni jelen kérdést, viszont az egyértelmű, hogy a vallás érzékenyebb, kedvesebb teheti az idegenek felé irányuló magatartást a szabadabban vallásos személyek esetében. A konzervatív vallásos egyének azonban kevésbé toleránsak a másvallású bevándorlókkal szemben. Ugyanakkor ennek a kérdésnek politikai hozadéka is van, hiszen mindinkább feszültségeket szül úgy a befogadó országok között, mint a bevándorlók és azok egyes integrálói között.³⁶ Az európaiak nem számítottak arra, hogy aközél-keleti válságnak, az ottani politikai válságnak és háborúknak erre a földrészre is kiterjedő következményei lehetnek, csupán a menekültek egyre nagyobb számával találkozva kezdett kikristályosodni a probléma mibenléte és nagysága.³⁷ Ilyen helyzetben mindenekelőtt az a legrelevánsabb, ha a befogadók stabil, biztos alapokon álló közösségként képesek magukat meghatározni.

Felmerülhet az a szituáció, amikor a probléma elkezd személyessé válni, saját határainkat próbálja feszegetni és belép belső szféránkba – ilyenkor minden valószínűség szerint átértékeljük a tényeket, más megvilágításból látunk bizonyos történéseket, és minél jobban a megértésükre törekszünk. Európa jelenlegi legnagyobb komplikációját a közel-keleti, több éve tartó háborúk és a korábban stabil alapokon álló kormányok megbuktatása miatt való társadalmi rendezetlenség okozza.³⁸ A gazdasági problémákra visszavezethető migrációnak tehát társadalmi és politikai magyarázatai vannak elsősorban, más szóval a gazdasági egyenlőtlenségek hordozzák magukban a probléma gyökerét.³⁹

A migráció talán legsúlyosabb esetének tudható be az, amikor az életkörülmények elviselhetetlenné válnak, vagy valamilyen fegyveres, erőszakos konfliktus az indító oka a megmozdulásnak. E kényszeres vándorlás egyik változata a csoport vagy az egyén önkényes döntésén alapuló, legalapvetőbb életszükségletek megszűnése miatt a vándorlás mellett valóelhatározás – ez esetben a kényszerszermigráció enyhébb válfajáról

36 Bloom – Arikan – Courtemanche, 203–221., 218.

37 Benyik 2016, 31–36.

38 Benyik 2016, 34–35.

39 Petővári 2016, 91.

beszélünk. (Másik változata a konkrét szükségmigráció, például a deportálás, elhurcolás.)⁴⁰

Nyilvánvaló tény az öreg földrésszel kapcsolatban, hogy alapjaiban véve keresztény múlttal rendelkezik úgy történeti, mint kulturális értelemben. Keresztény vonásokat visel az unió intézményrendszere, de a gyakorlatban ez nem csapódik le meghatározó értéként, mivel a vallás maga visszaszorulóban van – ebben az esetben tulajdonképpen arról van szó, hogy a közösségek egyre inkább elhanyagolható tényezőként élik meg a vallásosságot. Ezzel szemben a bevándorlók hitbeli meggyőződéseiket gyakran nagyobb és intenzívebbformákba öntik.⁴¹ Európára jellemző a társadalmi, vallási, és kulturális elemek keveredése, amely által egyre inkább kioregedik akereszténységből, ennek helyét pedig az idegen kultúra és vallás veszi át a különböző társadalmakból érkező, saját hagyományait is magukkal hozó csoportokon keresztül.⁴² E történések hatására néhány esetben úgy tűnik, mintha Európa nem lenne képes meghatározni önmagát a hatalmas migrációval szemben, és a problémát a különböző újonnan létrejövő keleties társadalmak ezen a földrészen való letelepedésében látja, ami tulajdonképpen természetes magatartás. A problémát voltaképpen az jelenti, hogy egészen a jelenig Európa az Egyesült Államokkal ellentétben nem volt bevándorlási térség, így az ezzel szembeni ellenszenv sokszor kritikus magatartást szül.⁴³

A bevándorlás ugyanakkor azon folyamatok közé tartozik, amelyek óhatatlanul összefüggnek a befogadó ország demográfiai, társadalmi, kulturális, politikai és vallási változásaival. Az öregedő Európa mágnesként vonzza a bevándorlókat a második világháború óta,⁴⁴ a kérdés azonban bizonyos szintű mérlegelést igényel annak függvényében, hogy elutasító politikai szemlélettel vagy megértéssel és elfogadással, alapszintű integrálással szembesítjük őket.⁴⁵

Nyugat és Kelet szembenállása egyértelmű azok számára, akik valamiképpen felmérték vagy valamilyen fórumon tapasztalták a különbözőségeket. Eszerint míg Európára a bőség, a racionalitás, a tolerancia és a haladás jellemző, addig a közel-kelet a szűkösség, az irracionálizmus, a fanatikus szemléletmód, és a hagyományossághoz való ragaszkodás fogalmaival van körülírva, meghatározva. Az ellentétek felsorolása által jól látszik, hogy az iszlám létét teljes egészében negatív és ellentétes terminusokövezik.⁴⁶ A két fél autentikus mivoltáról szóló összeütközések olyanharctérré váltak, ahol a posztmodern a perifériával, a mássággal találkozik. Eu-

40 Hautzinger – Hegedüs – Klenner 2014, 13.

41 Paul 2011, 333–342. (Magyar fordítás: Mérleg Online, <http://www.merleg-digest.eu/europa-avagy-mi-marad-meg-a-keresztenysegbol/>, letöltés: 2016. 03. 17.)

42 Georgiev 2011, 8, 71.

43 Petővári 70.

44 Georgiev 2011, 74.

45 Georgiev 2011, 77.

46 Sayyid 1997, 33.

rópa provincializálódása magával vonta azt is, hogy valamilyen mértékben elfogadhatatlanná vált mások számára, ugyanakkor ennek következtében csaknem kizárható az a lehetőség, hogy egy imitálható, autentikus modellt képezzen a fejlődésben.⁴⁷

Európa egyes országainak a menekültekkel való találkozása önmeghatározásra sarkallta szubjektív valóságát, hiszen a népesség egészét érintő probléma esetében nem lehet figyelmen kívül hagyni a jelenség társadalom-átalakító mivoltát sem. A befogadó közösség részéről azonban gyakran érkezik elutasítás a menekültek felé, illetve az erkölcsi támogatások csökkentett volta is az irántuk kifejeződő hozzáállást írja le. Ezen egyének megjelenése esetén akkor jár el az adott állam ideálisan, ha saját identitását biztos alapokon tartva uralja az adott szituációt anélkül, hogy kényszert érezne önazonosságának feladására. Védőfaktort jelentene a hitbeli, vallási közösség részéről történő pozitív kezdeményezés a bajba jutottak irányába, hiszen a közösséghez tartozás mindenképpen segíti a bevándorló közösség összetartását, és esetenként kiküszöbölheti az esetleges nagyobb konfliktusok kirobbanását.⁴⁸

MIÉRT LEHET RELEVÁNS JÓNÁS KÖNYVE A MENEKÜLTKÉRDÉS MEGÍTÉLÉSÉBEN?

Ahogy a dolgozat első részében láthattuk, a másság léte és az ezekkel kapcsolatos, esetenként létkérdéssé formálódott problémák az ószövetség emberének is főbenjáró gondot okoztak. Ennek értelmében már Ezdrás és Nehemiás korában a zsidóság egy része fenyegetésként élte meg a vele szembekerülő, saját azonosságtudatának ellentmondó idegenség létezését. A papok és a helyi vezetőség részéről érthető volt a törekvés, hogy kiküszöböljék az idegen elemeket: Ezdrás és Nehemiás – főként a vegyes házasságokat megszüntetni szándékozó – törekvése ilyen perspektívából magyarázható. Érthető ez abból a szempontból, hogy a zsidóság vallási beállítódásának következtében és annak tudatában, hogy ők Jahve egyetlen, szeretett és választott népe, nem bírta elviselni, hogy az ő könyörülő Istenük idegen népeket is magához vonzhat. Minden valószínűség szerint azonban e radikális elhatárolódás az identitás féltése mellett, a fenyegetettség érzésével, továbbá a vallási bekebelezéstől való nyugtalansággal is magyarázható.

Ezzel szemben Jónás könyve egyetemes nézőpontot kínál, hiszen a ninivei lakosság, mondhatni, a pogány nemzedék megtérése túlmutat azon a bezárkózott nemzeti hagyományon, amellyel e momentumig a zsidóság vallási hovatartozását meg lehetett határozni. A könyv mondanivalója annál meglepőbb, mivel olyan népet állít a figyelem középpontjába, amely elnyomta Izraelt, és az asszír birodalom megszűnése után is az elnyomó, istenellenes népet testesítette meg. Jónás könyve szerint Isten könyörülete egyetemes, minden embert és népet magába foglal, azokat is, akik a választott nép létét és identitását fenyegették. Ezzel szemben a próféta nem mutat e küldetés iránti szilárd elköteleződést, hiszen folyamatosan szembeszáll Is-

47 Sayyid 1997, 136.

48 Hautzinger 2014, 77., lásd még: Frivaldszky 2016, 275.

ten akaratával: ellenkező irányba indul el, majd a rábízott feladatot nem lelkéből, meggyőződéssel teljesíti, hanem szkeptikus magatartással. A könyv nem a választott prófétát, hanem az idegen népet tekinti pozitív szereplőnek. Isten a prófétában fel akarja kelteni az ártatlan emberekkel, az ő teremtményeivel szembeni együttérzést (4,11).

Az idegenekkel való szembesülés napjainkban is kihívást jelent, különösen Nyugat-Európában, illetve a menekültekkel szembesülő országokban, ahol nap mint nap idegenekkel találkoznak. Ebből kifolyólag nehéz lenne nem elgondolkodni azon, hogy hol is vannak a mi határaink? Hogyan viszonyuljunk azokhoz, akik a háború elől menekültek, de akikről úgy gondoljuk, hogy betolakodtak társadalmunkba, magánszféránkba?

A saját identitásunk határait súrol(gat)ó idegenek megjelenését veszélyes tényezőként éljük meg, hiszen emberi természetünkben, de főleg európai mivoltunkból adódóan egyszerűen szeretjük kényelembe helyezni magunkat,⁴⁹ és nem aggódunk minket látszólag nem érintő problémák miatt. Azonban, ha a dolgok mélyére ásunk, rájöhethetünk arra, hogy egy szemernyi sem lehetünk közömbösek a probléma irányában, bár a másság mibenléte magában hordozza az esetleges bekebelezést. A bezárkózás és a szűklátókörű viszonyulás kelepcéjéből ki kell lépni, mert a kereszténység lényegéhez tartozik az Isten egyetemes jóságába vetett hit. Ezdrás és Nehemiás partikularizmusát felülírta Isten mindenkire kiterjedő irgalma, és ez a gondolat Jónás könyvében példaértékűen szemlélhető.

A bezárkózás veszélyt jelenthet Európa számára, ezért fontos, hogy a menekültekre ne úgy tekintsünk, mint akikben kétségtelenül háborús szándék lakozik. Nem feltétlenül optimális ez a magatartás, hiszen korábban a nagyhatalmak jórészt kihasználták ezeket az országokat és meggazdagodtak belőlük, ma viszont, amikor a háború, a szegénység és elnyomás miatt menekülésre kényszerülnek, akkor visszatásítják, és határokat vonnak köréjük.⁵⁰ Vagy maguk köré?

Az egyház álláspontjának leghitelesebb képviselője maga Ferenc pápa, aki folyamatos megnyilvánulásaival szót emel a menekültkérdésben, és egyetemes célokat tart szem előtt. Az egyházfő álláspontja szerint csak a szeretet az egyetlen olyan viszonyulás, amellyel ki lehet küszöbölni a sztereotípiákat, erőszakos megnyilvánulásokat, egyszóval a bajba jutottak helyzetét. Mindenekelőtt nélkülözhetetlennek tartja azt, hogy az összes rászoruló ember felé nyitottsággal, segítőkészséggel közeledjünk. Az egység eléréséhez azonban nem elég pusztán a kapuk megnyitása, hiszen egy kapcsolatot mindkét oldal pártjáról egyengetni és ápolni kell. Ugyanakkor tisztán látja azt is, hogy mindezt csupán az egyház nem oldhatja meg, hanem

49 Ficsor Benedek interjúja Jane Teller íróval: A bezárkózás a legnagyobb veszély Európának. Forrás: Magyar Nemzet Online (<http://mno.hu/konyveshaz/a-bezarkozas-jelenti-a-legnagyobb-veszelyt-1339194>, letöltés: 2016. 04.27.)

50 Uo.

szükséges úgy a civil, mint a nemzeti szervezetek segítsége,⁵¹ hogy ezáltal az európai identitású egyén mellett megférjen a saját otthonából menekülni kényszerülő személy is a béke alapvető szükségességéből kifolyólag.

A jelen társadalmi helyzet felvázolása nagy mértékben megköveteli azt, hogy e kérdés tárgyalásakor olyan vallási és politikai aspektusokat is figyelembe vegyünk, amelyek olykor ellentétben állnak egymással, hiszen innen érthető leginkább az, hogy egyes csoportosulások milyen okból kifolyólag képesek minden további nélkül adoptálni, vagy ezzel ellentétben teljes egészében elutasítani az idegenből érkező, olykor súlyos szociális, politikai vagy társadalmi helyzet miatt elmenekülő polgárokat, csoportokat.

Aprogresszív szemléletű szervezetek általában befogadó(bb)ak az újonnan érkezőkkel, a társadalomban végbemenő változásokkal szemben, nyitottak más etnikumok és vallások felé, míg ezzel ellentétben a konzervatív meggyőződésűek az általában hagyományos rendezésű, sajátos világ történései között találják meg biztonsági kötődéseiket, a másmilyen, számukra idegen nézetekkel, vallással, bőrszínnel, faji hovatartozással rendelkező egyént csaknem ignorálják vagy fenyegetőként élik meg.

Ferenc pápa belső meggyőződéséből adódóan, s feltehetően azon tény miatt, hogy ő is menekült család utódja, írásaiban, tetteiben és egész magatartásában elköteleződik a szegények, valamint a menekültek megsegítése iránt. Teszi ezt az evangélium fényében (Mt 25,35) és a bárminemű támogatásra szoruló egyén állapotára tekintve igen nagyfokú empátiával. Ugyanakkor számos olyan megmozdulás vette kezdetét az új társadalmi helyzet kibontakozása által, amely fontos céljának tartja megoldani ezt – vélhetőleg saját tapasztalatból kiindulva arra buzdítanak ezek a rendezvények, hogy a konkrét találkozások során elsősorban a menekült körülményeit kell megismerni, a félelem leküzdésére kell törekedni, és megérteni azt, hogy e felebarát egész élete egy hátizsákban is elfér a jelen szociológiai helyzet miatt; ezért kell érzékenynek lenni a probléma iránt, és irgalmasan odafordulni a segélykérőkhöz,⁵² hogy belépve az európai társadalomba ne az „utca hidegét, hanem a befogadás emberi melegét” tapasztalják meg.⁵³

BEFEJEZÉS

A fentiekben láthattuk, hogy az idegenséggel kapcsolatos probléma mindig létezett: az ószövetségben esetenként a zsidóság kényszerült arra, hogy magát idegennek ne-

51 Ferenc pápa üzenete a vándorlók és menekültek világnapjára – Az egyház határtalan és mindenki anyja, 2016. január 16. (<http://uj.katolikus.hu/cikk.php?h=2146>, letöltés: 2016. 04. 20.)

52 Sz. n.: Rediscovering the Gift of Hospitality. Meeting of bishops and delegates responsible for the pastoral care of migrants of the Catholic Bishops' Conferences of Europe Madrid, 26–27 September 2016 (<http://www.ccee.eu/news/news-2016/238-28-09-2016-rediscovering-the-gift-of-hospitality>, letöltés: 2016. 10. 17.)

53 Vértesaljai László: Ferenc pápa a jezsuita öregdiákok európai szövetségéhez: „Jézus társaiként” a többi ember szolgálatában. (http://hu.radiovaticana.va/news/2016/09/17/ferenc_p%C3%A1pa_a

vezze, más szituációkban pedig az őket körülvevő népek voltak számukra idegenek, saját hovatarozásuktól nagymértékben távol állóak. Az asszimilációra való törekvések és kezdeményezések mindkét esetben kisebb-nagyobb problémákkal jártak, így gyakran ellenségeskedést, viszályt, egymástól való intenzívebb elhatárolódást szított a jelenség.

Ezdrás és Nehemiás korában jelentős problémaként tűnt fel az idegenekhez való viszonyulás, az előljárók pedig annak érdekében szólaltak fel, hogy a vallási identitás szilárd megmaradása érdekében tartózkodni kell az idegen elemektől.

Az idők folyamán sem változott meg az alapszituáció, ugyanis ma is vannak olyan népszerűség-megmozdulások, amelyek arra kényszerítik az érintett közösséget, hogy határozza meg önmagát, valamint képes legyen védekezni a felmerülő problémák megjelenésekor. Európa menekültpolitikájában számottevően sokan az emberi közeledés helyett falakat próbálnak építeni. Ennek okait a kényelemben és az eurocentrikusság (vélt) felsőbbrendűségében fedezhetjük fel. Mindazonáltal – főként az egyházi terület részéről – fellelhetőek olyan megnyilvánulások, amelyekből kitűnik, hogy a nyilatkozó a menekültek emberi mivoltát nézi elsősorban és ennek következtében elevenen él benne a tenni vágyás, a segíteni akarás képessége.

Az Ezdrás és Nehemiás könyvére való válaszként értelmezett Jónás könyvét összegeyztethetjük azokkal a napjainkban végbemenő törekvésekkel, amelyek a menekültekkel szembeni megfelelő magatartást propagálják.

Emberi szemszögből nézve a társadalom egészét megmozgató jelenségeket többféle álláspontból szemlélhetjük, Isten azonban mindenkire könyörülettel tekint és esetenként nemcsak Jónástól, hanem az emberiségtől is megkérdezi: „Én ne legyek irgalmas?” (Jón 4, 11)

*Lengyelfi Emőke,
didaktikai teológia, BA III. évfolyam,
Babes - Bolyai Tudományegyetem*

RODALOMJEGYZÉK

Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján. Budapest, Szent Jeromos Biblia-társulat, 1997.

Brown, Francis – Driver S. R. – Briggs, C. A.: *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament with an Appendix Containing the Biblical Aramaic*. 1996, Oxford, Clarendon Press (elektronikus kiadás: BibleWorksFor Windows 7.0).

LÉON-DUFOUR, Xavier (szerk.): *Biblikus teológiai szótár*. (Ford.: Kardos Klára et alii.) Budapest, Szent István Társulat, 1986.

Internetes hivatkozások:

FERENC pápa üzenete a vándorlók és menekültek világnapjára, *Az egyház határtalan és mindenki anyja*. 2016. január 16., <http://uj.katolikus.hu/cikk.php?h=2146>, letöltés: 2016. 04. 20.

FICSOR Benedek interjúja Jane TELLER író nővel: *A bezárkózás a legnagyobb veszély Európának*. Forrás: Magyar Nemzet Online (<http://mno.hu/konyveshaz/a-bezarkozas-jelenti-a-legnagyobb-veszelyt-1339194>, letöltés: 2016. 04. 27.)

SOMOGYI Viktória: *A menekültek befogadása: nevelési kérdés*. (http://hu.radiovaticana.va/news/2015/07/10/ccee_vilnius_a_menek%C3%BCltek_befogad%C3%A1sa_nevel%C3%A9si_kih%C3%ADv%C3%A1s_/1155859, letöltés: 2016. 04. 17.)

VÉRTESALJAI László: *Ferenc pápa a jezsuita öregdiákok európai szövetségéhez: „Jézus társaiként” a többi ember szolgálatában*.

(http://hu.radiovaticana.va/news/2016/09/17/ferenc_p%C3%A1pa_a_jezsuita_%C3%B6regdi%C3%A1kok_eur%C3%B3pai_sz%C3%B6vets%C3%A9g%C3%A9hez/1258858, letöltés: 2016. 09. 27.)

Sz. n.: *Rediscovering the Gift of Hospitality*, Madrid, 26–27 September 2016, (<http://www.ccee.eu/news/news-2016/238-28-09-2016-rediscovering-the-gift-of-hospitality>, letöltés: 2016. 10. 17.)

Felhasznált szakirodalom

AMIN, Samir: *Eurocentrism, Modernity, Religion, and Democracy A Critique of Eurocentrism and Culturalism*. New York, Pambazuka Press, 2009.

BENYIK György: *Keresztények és muszlimok (2)*. *Keresztény Szó*, 2016, 27/3. 33–36.

BLOOM, Pazit Ben-Nun – ARIKAN, Gizem – COURTEMANCHE, Marie: *Religious Social Identity, Religious Belief, and Anti-Immigration Sentiment*. In: *American Political Science Review* 109/2 (2015).

CERESKO, Anthony R.: *Jónás könyve*. In: COLLINS, Raymond F. – FITZMYER, Joseph A. – MURPHY, Roland E.: *Jeromos Bibliakommentár I, Az ószövetség könyveinek magyarázata* (magyar kiadás szerk.: THORDAY Attila), Budapest, Szent Jeromos Bibliatársulat, 2002, 889–895.

FELDMAN, Louis H.: *Studies in Josephus Rewritten Bible*. Leiden – Boston – Köln, Brill, 1998.

FRIVALDSZKY János: A jelen európai migráció kérdése: menekültek – asylum shopping – beszüremkedő terroristák. *Iustum Aequam Salutare*, 2016, 12, 201/2. 251–277.

GEORGIEV, Nikolay: *Positive and Negative Effects of Mass Non-European Immigration into Selected EU Memberstates*. Brno, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2011.

HAUTZINGER Zoltán – HEGEDÜS Judit – KLENNER Zoltán: *A migráció elmélete*. Budapest, Nemzeti Közszerzői Társaság, 2014.

JEREMIAS, Jörg: Die Sicht der Völkerim Jonabuch (Jona 1 und Jona 3). In: *Gott und Mensch im Dialog: Festschrift für Otto Kaiser zum 80. Geburtstag*, szerk.: WITTE, M., Berlin, Walter de Gruyter, 2004. 555–567.

KOCSI György: Az Ószövetség és az erőszak. *Vigilia*, 2007/6, 402–412. (<http://vigilia.hu/regihonlap/2007/6/kocsi.htm>, letöltés: 2016. 03. 29.)

KOMORÓCZY Géza: *Bezárkózás a nemzeti hagyományba*. Budapest, Osiris, 1995.

NORTH Robert: Ezdrás és Nehemiás könyve, in COLLINS, Raymond F. – FITZMYER, Joseph A. – MURPHY, Roland E.: *Jeromos Bibliakommentár I, Az ószövetség könyveinek magyarázata* (magyar kiadás szerk.: THORDAY Attila), Budapest, Szent Jeromos Bibliatársulat, 2002. 592–614.

PAUL, Axel T.: Európa – avagy mi marad meg a kereszténységből? *Stimmen der Zeit*, 2011, 137/5, 332–342.

PETŐVÁRI Bence: *A paradigmaváltás esélyei a fejlett országok migrációs politikájában*. PhD-értekezés, Budapest, 2010.

RÓZSA Huba: *Az ószövetség keletkezése II.*, Budapest, Szent István Társulat, 2002.

SAYYID, Bobby S.: *A Fundamental Fear. Eurocentrism and the Emergence of Islamism*. London – New York, Zed Books, 1997.

SCHMATOVICH János: *Bevezetés az ószövetségbe*. Szeged, Agapé, 2001.

SCHULTZ, Samuel J.: *Üzen az Ószövetség*. Budapest, Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, 1998.

SIMON, Uriel: *Jona: Ein jüdischer Kommentar: Mit einem Geleitwort von Erich Zenger*. Stuttgart, Verlag Katholisches Bibelwerk, 1994.

SOGGIN, J. Alberto: *Bevezetés az ószövetségbe*. (Ford.: Hoffmann Béla, Víg István.) Budapest, Kálvin, 1999.

TIMMER, Daniel: *Jonah's Theology of the Nations: The Interface of Religious and Ethnic Identity*. In: *Revue biblique* 2013, 120, 13–23.

TÓTH Kálmán: *Jónás könyvének magyarázata*. In: *Jubileumi Kommentár II.*, Budapest, Kálvin János Kiadó, 1998.

WHITE, Ellen G.: *Próféták és királyok*. (Ford.: Bánfiné Roóz Magdolna.) Budapest, Hetednapi Adventista Egyház, 1995.

